

Alkoholin kulutus kasvaa — muuttuvatko juomatavat?

Jussi Simpura — Esa Österberg

Alkoholin kulutus on kasvanut Suomessa yli kymmenen prosenttia vuoden 1985 jälkeen ja kasvun ennustetaan jatkuvan. Pääsyyinä on pidetty suotuisaa taloudellista kehitystä, joka on lisännyt myös alkoholin kulutusmahdollisuuksia (ks. esim. Yhteiskunnan muutos ja alkoholipolitiikka, 1989). Lisäksi alkoholijuomien saatavuus on parantunut ja väestön asenteet ovat muuttuneet alkoholille myönteisemmiksi. Olivat kulutuksen kasvun syyt mitkä tahansa, Suomi poikkeaa tällä hetkellä useimmista muista läntisistä teollisuusmaista, joissa alkoholin kulutus on pysynyt viime vuosina ennallaan tai jopa laskenut (Österberg 1989 a; Smart 1989). Kulutuksen aleneminen on ollut voimakkainta viinimaissa.

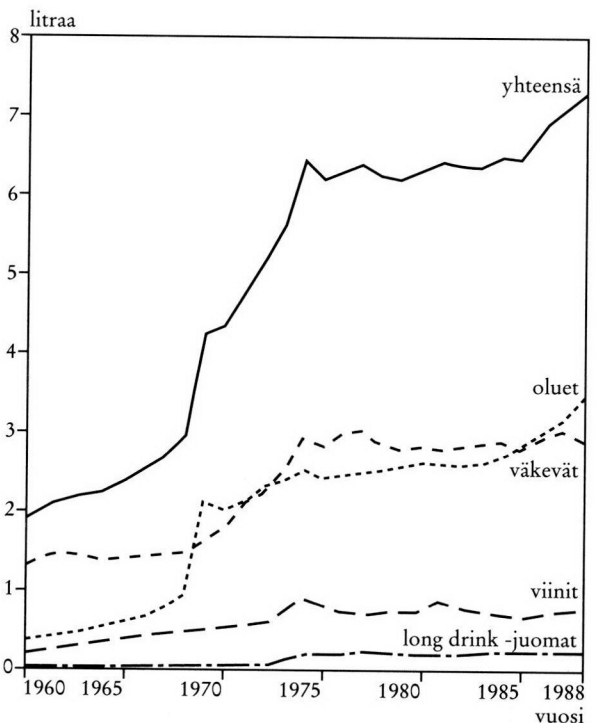
Alkoholijuomien kulutus on Suomessa tällä hetkellä noin nelinkertainen toisen maailmansodan jälkeisiin vuosiin verrattuna. Vaikka sodanjälkeistä kautta usein vieläkin luonnehditaan alkoholin kulutuksen kasvukaudeksi, ei kasvu suinkaan ole ollut tasaista eikä edes jatkuvaa. Itse asiassa vielä vuonna 1960 alkoholin kulutustaso oli Suomessa matalampi kuin vuonna 1946, joten 1940-luvun loppua ja 1950-lukua voidaan pitää vakaan kulutustason kautena.

Kulutuksen kasvu ajoittui pääasiassa 1960-luvulle ja 1970-luvun ensimmäiselle puoliskolle (kuvio 1). Kulutuksen kasvu kiihtyi 1960-luvun kuluessa, ja vuonna 1969 se hypähti uudelle tasolle alkoholilainsäädännön uudistuksen myötä. Voimakkaana jatkunut kasvu tyrehtyi 1970-luvun puolivälissä. Sen jälkeen seurasi vakaan kulutustason vuosikymmen.

1980-luvulla alkoholin kulutuksen yleismaailmallinen trendi on ollut aleneva, ja moni odotti kulutuksen kääntyvän laskuun Suomesakin. Toisin kuitenkin kävi: vuonna 1986 alkoholin kulutus kääntyi meillä voimakkaaseen kasvuun, eikä sen laantumisesta ole merkkejä.

Alkoholin kulutustilastoista käy ilmi, että 1980-luvun puolivälin jälkeisessä ”uudessa kasvuaallossa” on kysymys nimenomaan oluen kulutuksen kasvusta, jota ei voida selittää vain lämpimillä kesillä. Sekä keskioluen että vahvan oluen myynti on noussut vuodesta 1985 vuoteen 1988. Keskioluen myynti on lisääntynyt lähes yksinomaan vähittäismyynnissä (19 %); A-oluen myynti on lisääntynyt selvästi sekä anniskelussa (21 %) että vähittäismyynnissä (34 %). Julkisuudessa eniten huomiota on herättänyt mietojen viinien oluitakin nopeampi kulutuskasvu (39 % vuodesta 1985 vuoteen

Kuvio 1. Alkoholijuomien kulutus Suomessa vuosina 1960–1988 juomaryhmittäin, litroina 100 %:n alkoholia asukasta kohti

1988). Litramääräisesti oluen kulutuskasvu on kuitenkin paljon tärkeämpi; oluen osuus lisäkulutuksesta on 72 % (0,61 litraa puhdasta alkoholia asukasta kohti) ja mietojen viinien 16 % (0,13 litraa). Kehitystä on pidetty myönteisenä siksi, että kokonaiskulutuksessa mietojen juomien osuus on noussut jatkuvasti. Kuitenkin myös väkevien juomien kulutus kasvaa koko ajan, tosin hitaammin kuin oluiden ja viinien; 14 % kulutuksen litramääräisestä lisäyksestä vuosina 1985—1988 oli väkeviä juomia. Kulutusrakenteen miedontuminen näyttää siis tapahtuneen mietojen juomien lisäkulutuksen kautta eikä niin, että olisi siirrytty väkevien juomien käytöstä mietojen juomien käyttöön.

Käsitys kulutuksen kasvusta perustuu Alkon myyntitilastoihin. Ne eivät kata kaikkea alkoholin kulutusta. Niin sanotusta tilastoitamattomasta alkoholin kulutuksesta valmistumassa oleva pohjoismainen vertailututkimus osoittaa, että Suomessa ulkomaan tuomisten ja kotivalmistuksen osuus ei ole juuri muuttunut viime vuosina eikä ainakaan alentunut (Österberg 1989 b; ks. myös Österberg 1989 c). Siksi myyntitilastojen näyttämää kulutuksen kasvua on pidettävä todellisena. Syyskuussa 1989 julkaistiin iltapäivälehdissä tietoja ”lääkintöhallituksen kohututkimuksesta”, jonka mukaan alkoholin kulutus ei olisikaan noussut, tosin kuin esimerkiksi hallituksen budjettiesityksessä oli väitetty (Iltalehti 4.9.1989). Tämä ”kohututkimus” osoittautui Kansanterveyslaitoksen terveystutkimuskyselyksi, jonka tietoja tässäkin artikkelissa myöhemmin käytetään. Kun otetaan huomioon kyselytutkimukseen liittyvät epävarmuustekijät ja tuloksissa havaittujen muutosten pienuus, on iltapäivälehtien väitteitä pidettävä vääristelynä. Alkoholin kulutus on kiistatta kasvanut Suomessa 1980-luvun loppupuolella.

Kulutuskasvun lisäksi on kiinnostavaa tietää, millaisia muutoksia on tapahtumassa väestön ja eri väestöryhmien juomatavoissa. Läpäiseekö kulutuskasvu koko väestön vai onko jokin väestöryhmä edelläkävijänä muutoksissa? Ovatko juomatavat ”siistiyymässä”, niin että juodaan ehkä useammin mutta pienempiä määriä kerralla? Tässä kirjoituksessa mielenkiinnon kohteena ovat juuri tämänkaltaiset muutokset juomatavoissa. Peri-

atteessahan alkoholin kokonaiskulutuksen lii- säys voi johtua hyvinkin erilaisista juomatapa- muutoksista: alkoholin käyttäjien määrä voi lisääntyä, alkoholin käyttäjät saattavat ryhtyä juomaan aikaisempaa useammin ja kerralla juodut määrät voivat kasvaa (vrt. Simpura 1985, luku 6). Joskus näiden kolmen tekijän muutokset voivat olla vastakkaisuuntaisia ja kumota osittain toistensa vaikutukset.

Tutkimusaineistoja 1980-luvun puolivälistä eteenpäin

Perusteellinen selvitys väestön juomata- voista on tehty viimeksi vuonna 1984 (Simpura 1985). Sen jälkeen on tehty useita erityyppisiä pienimuotoisempia tutkimuksia, joissa juoma- tavat eivät ole olleet pääaiheena vaan lisätiedon asemassa. Tärkein toistuvien tutkimusten sarja ovat Kansanterveyslaitoksen vuosittaiset aikuiskäytön terveystutkimukset (Piha & al. 1986 a & b; Niemensivu & al. 1988 a & b; käyttöön on saatu myös ennakkotiedot kevään 1989 tutkimuksesta). Näiden lisäksi on käytetty Alkoholipoliittisessa tutkimuslaitok- sessa Alkon lakon yhteydessä keväällä 1985 kerättyjä kahta haastatteluaineistoa (ks. Sim- pura & al. 1986), tilastokeskuksen elinoluttiki- mukseen vuodelta 1986 sisältyneitä alkoholin- käyttötietoja (Eloa etelässä, 1989) sekä kahden alkuvuodesta 1989 tehdyn erillisen haastattelu- tutkimuksen tietoja. Näin saadaan kaikkiaan 11 tutkimuksen sarja.

Käytetyt aineistot on esitelty taulukossa 1. Tutkimusten tietosisältö ja kysymysten sana- muodot vaihtelevat paljon, eivätkä tiedot ole aina vertailukelpoisessa muodossa. Kaikista tutkimuksista saadaan kuitenkin vähintään arvio raittiiden osuuksista eri väestöryhmissä. Muiden aiheiden käsittelyssä käyttökelpoisten aineistojen määrä on vaihteleva. Valitettavin puute on humalajuomista koskeissa tiedoissa, joita on saatavissa vain kahdesta tutkimuksesta (tutkimukset 1 ja 6), ja nekin ovat niin lähellä toisiaan, ettei tulosten perusteella voida tehdä päätelmiä koko tarkastelujakson kehityksestä. Tutkimusaineistoissa ei ole myöskään tietoja juoduista litramääristä vaan on tyydyttävä juomistiheyksiä koskeviin tuloksiin. Kuvioissa kuhunkin aineistoon viitataan taulukon 1 mukaisella tunnusnumerolla.

Taulukko 1. Juomatapatietoja sisältäviä tutkimusaineistoja vuodesta 1984 eteenpäin

tutkimuksen numero ja nimi	tiedonkeruun ajankohta	kysely/haastattelu	vastaajien ikä	vastausprosentti	N
1. Juomatapatutkimus 1984	9–10/1984	haastattelu	15–69	94	3 624
2. Lakkotutkimus 1	2/1985	haastattelu	17–70 ¹	82	920
3. Lakkotutkimus 2	4/1985	haastattelu	17–70	86	960
4. Terveyskäyttäytyminen 1985	4–6/1985	kysely	15–64	68	3 418
5. Terveyskäyttäytyminen 1986	4–6/1986	kysely	15–64	82	4 089
6. Elinolotutkimus 1986	8/1986–3/1987	haastattelu	15–	87	12 057
7. Terveyskäyttäytyminen 1987	4–6/1987	kysely	15–64	81	4 043
8. Terveyskäyttäytyminen 1988	4–6/1988	kysely	15–64	78	3 885
9. Tilastoimaton alkoholi 1989	2/1989	haastattelu	15–	.	972
10. Mieliäikekysely 1989	3–4/1989	haastattelu	15–	.	1 040
11. Terveyskäyttäytyminen 1989	4–6/1989	kysely	15–64	.	.

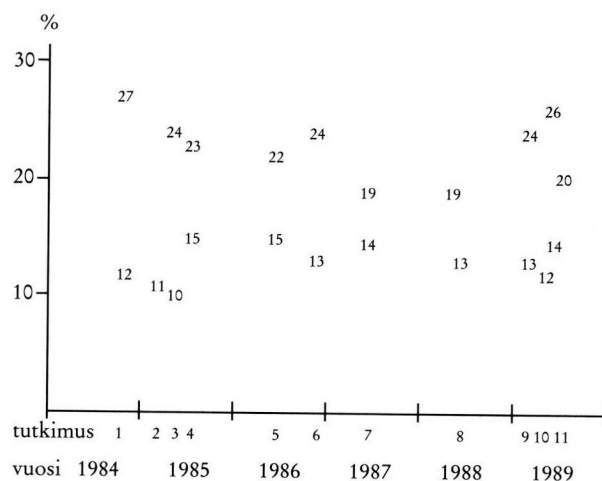
¹Tutkimuksessa haastateltiin vain miehiä.

Vastausprosentit vaihtelevat aineistoissa jonkin verran. Tällä voi olla vaikutuksia tuloksiin. Myös käytetyt otantamenetelmät vaihtelevat. Tutkimuksissa 9 ja 10 on käytetty niin sanottua lähtöosoitejärjestelmää ja kiintiöpöimintää, muissa erityyppisiä satunnaisotantamenettelyjä. Niinpä tulosten vertailussa on vaikea käyttää täsmällisiä tilastollisia päättelysääntöjä. Karkeana nyrkkisääntönä voidaan pitää, että vertailtaessa kaikkia naisia tai kaikkia miehiä koskevia tuloksia on eri tutkimusten välisten erojen oltava 5 prosentin luokkaa, jotta muutoksia voitaisiin pitää todellisina. Vertailussa on käytetty yleensä julkaistuja tuloksia, jolloin esimerkiksi ikäluokitukset eivät aina ole täsmälleen yhteensopivia.

Väheneekö raittius?

Raittiiden osuudet ovat tutkimusaineistoissa vaihdelleet miesten keskuudessa 10 ja 15 prosentin, naisten keskuudessa 19 ja 27 prosentin välillä (kuvio 2). Tuloksista ei voida havaita selvää suuntaa puoleen eikä toiseen. Näyttää siltä, että niissä tutkimuksissa, joissa on korkea vastausprosentti, raittiiden naisten osuudet ovat suurempia ja raittiiden miesten osuudet pienempiä kuin muissa tutkimuksissa. Joka tapauksessa on ilmeistä, ettei alkoholin kulutuksen kasvu johdu siitä, että raittius olisi vähentynyt.

Kuvio 2. Raittiiden osuus aikuisväestössä eri tutkimusten mukaan vuosina 1984–1989 (% kunkin tutkimuksen kaikista naisista ja kaikista miehistä; alemmat luvut miesten, ylemmät naisten)

Huomautuksia:

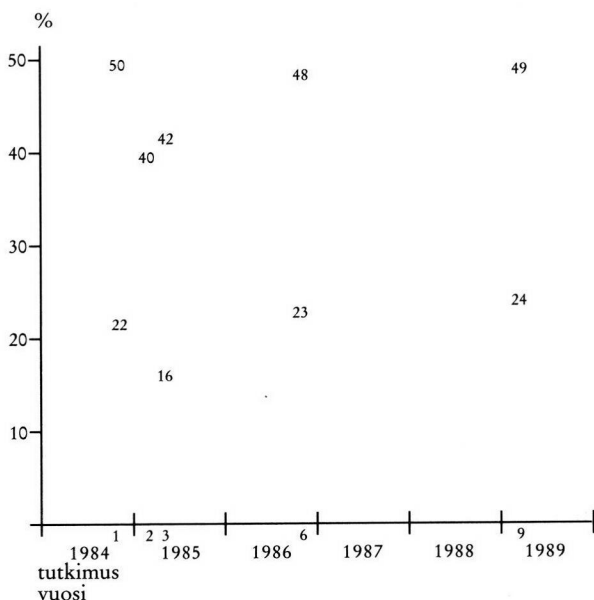
1. Eri tutkimuksissa on tutkittu eri-ikäisiä väestöryhmiä.
2. Raittiiden määritelmät vaihtelevat eri tutkimuksissa jonkin verran.

Raittiiden osuuksissa ja niiden muutoksissa on eräitä tärkeitä yksityiskohtia. Kun tarkastellaan eri ikäryhmiä, käy ilmi, että miesten ja naisten välinen ero raittiuden esiintymisessä on miltei hävinnyt nuorten aikuisten keskuudessa. Esimerkiksi keuhkatalvella 1989 tehdystä tutki-

muksessa (n:o 9) oli 15–34-vuotiaista naisista raittiita 10 prosenttia ja samanikäisistä miehistä 11 prosenttia. Sukupuolten väliset erot ovat havaittavissa selvästi vasta vanhemmissa ikäryhmissä. Miehillä raittiiden osuudet ovat samalla 10 prosentin tasolla kaikissa aikuisikäryhmissä, kun taas esimerkiksi vuoden 1989 terveyskäyttätymiskyselyssä vanhimmissa (55–64-vuotiaista) naisista oli raittiita 47 prosenttia, mutta 25–34-vuotiaista naisista 14 prosenttia.

Sukupuolten välisen raittiuseron supistuminen on tärkeä ja kiinnostava ilmiö. Vastaavallinen tulos on ollut nähtävissä nuorison alkoholin käyttöä koskevissa tiedoissa jo pitkään (ks. Ahlström & al. 1989). Esimerkiksi 18-vuotiaiden keskuudessa sekä tyttöjen että poikien raittiosuudet ovat vaihdelleet lähes samantasoisina 10 prosentin vaiheilla (ks. esim. Ahlström & al. 1989). Raittiuserojen häviäminen ei vielä kuitenkaan merkitse sitä, että naisten nauttimat alkoholimäärät olisivat saavuttamassa miesten juomisen tasoa; vielä vuonna 1984 oli 20–29-vuotiaiden naisten keskimääräinen alkoholin kulutus vain kol-

Kuvio 3. Ainakin kerran viikossa alkoholia nauttineiden osuus aikuisväestössä eri tutkimusten mukaan vuosina 1984–1989 (% kunkin tutkimuksen kaikista miehistä ja kaikista naisista; alemmat luvut naisten, ylempät miesten)

mannes miesten vastaavasta luvusta (Simpura 1985, luku 4). Tiedosta ei myöskään voida päätellä, että alkoholin kulutuksen kasvu olisi pantavissa naisten tiliin. Jotta alkoholin kulutus olisi kasvanut 10 prosenttia, olisi naisten täytynyt lisätä juomistaan kaksinkertaiseksi, eikä näin dramaattisesta muutoksesta ole merkkejä (ks. edempänä juomistiheyttä ja eri juomaryhmiä koskevia kappaleita).

On ilmeistä, ettei raittius enää voi vähentyä Suomessa kovin paljoa. Suomi ei muutenkaan enää 1980-luvulla ole ollut erityisen raitis maa. Sellaisissakin maissa kuin Espanjassa (ks. Estudio..., 1984) tai eräillä alueilla Ranskassa (ks. Pequignot & al. 1988) on raittius naisten keskuudessa yhtä yleistä tai yleisempääkin kuin Suomessa, puhumattakaan meitä raittiimmista maista kuten Yhdysvalloista (Hilton 1988). Kymmenen vuotta sitten olivat aikuiset suomalaismiehet kuitenkin raittiimpia kuin ruotsalaiset ja norjalaiset (ks. Simpura 1988), ja alimmillaan miesten raittiusluvut näyttävät olevan parin prosentin luokkaa (ks. esim. Fahrenkrug 1987 tai Pequignot & al. 1988). Raittiuden mahdollinen harvinaistuminen ei voi tulevaisuudessa kasvattaa merkittävästi alkoholin kulutusta, sillä raittiudesta luopuvat todennäköisesti siirtyvät varsin alhaiselle alkoholinkulutustasolle. Sen sijaan tulevaisuuden kannalta on merkittävää, että nuorten keskuudessa raittiiden osuus on viime vuosina laskenut ja että vain alle kymmenen prosenttia tämän hetken aikuistuvista nuorista on raittiita (Ahlström & al. 1989).

Juodaanko useammin?

Yleistä juomistiheyttä koskevia tietoja on vain viidessä tutkimusaineistossa. Kuviossa 3 on esitetty suhteellisen tiheästi juovien alkoholin käyttäjien osuuksien vaihtelu miesten ja naisten keskuudessa. Kun verrataan keskenään tutkimuksia 1 ja 2, näyttäisi juomisen tiheys alentuneen jyrkästi syksystä 1984 kevääseen 1985. Niin tuskin on tapahtunut, vaan selityksenä on näiden kahden tutkimuksen tietojenkeruutapojen erilaisuus. Kun tarkastellaan keskenään suhteellisen hyvin vertailukelpoisia tutkimuksia 2, 3 ja 9, saadaan viitteitä siitä, että juomistiheys olisi noussut sekä miesten että naisten keskuudessa. Miehillä ainakin kerran

viikossa juovien osuus olisi noussut neljässä vuodessa 7–9 prosenttiyksikköä, naisilla suurin piirtein saman verran. Samansuuntainen tulos saadaan, kun otetaan tutkittavaksi useammin kuin kerran viikossa juovien osuudet. Tosin on muistettava, että tutkimuksen 3 aineisto kerättiin Alkon lakon aikana keväällä 1985.

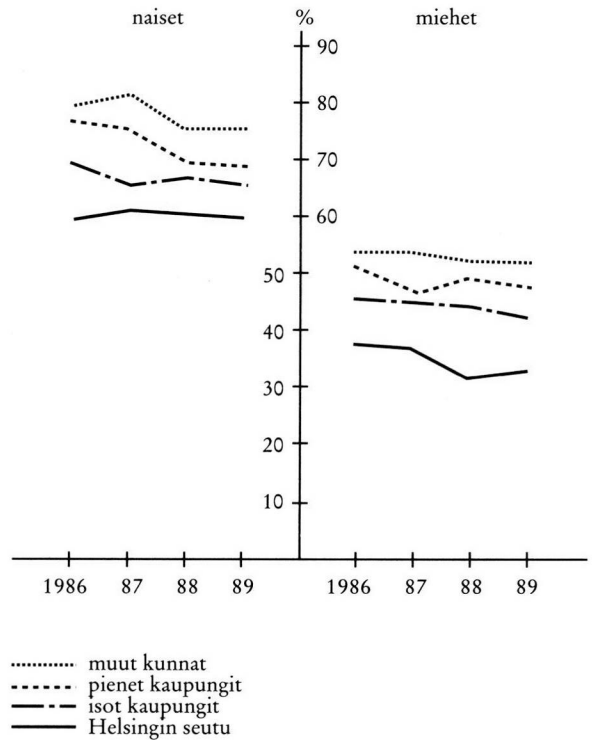
Ikäryhmittäin tarkasteltuna tuloksista ei nouse esiin sen luokan muutoksia, että voitaisiin väittää esimerkiksi naisten ja miesten alkoholinkulutusmäärien erojen olevan muuttumassa. Havainto naisten ja miesten raittuseurojen supistumisesta nuorimmissa ikäryhmissä ei näytä toistuvan juomistiheydessä. Vuoden 1984 juomatapatutkimuksen 20–29-vuotiaiden vastaajien joukossa oli ainakin kerran viikossa alkoholia nauttavia 32 prosenttia naisista ja 54 prosenttia miehistä (Simpura 1985, 59). Keväällä 1989 tehdyn kyselyn alle 35-vuotiaitten joukossa vastaavat luvut olivat naisilla 31 ja miehillä 48 prosenttia. Vaikka näitä kahden eri vuoden lukuja ei voida suoraan verrata keskenään, voidaan niitä kuitenkin käyttää sukupuolten välisen eron arviointiin. Naisten ja miesten välinen ero juomisen tiheydessä näyttäisi siis säilyneen ennallaan.

Näkykö oluen ja viinin suosion nousu?

Kansanterveyslaitoksen terveystutkimuskyselyjen perusteella voidaan tarkastella eri juomaryhmien suosion kehitystä. Tulokset näyttävät kokonaisuudessaan yhtäpitäviltä alkoholin myyntitilastojen kanssa. Oluen ja viinien suosio on nousussa, väkevien juomien kulutus on pysynyt lähes paikallaan. Julkisuuksessa esitetyt, juuri näihin tietoihin perustuneet väitteet väkevien juomien kulutuksen alenemisesta ovat selvästi virheellisiä. Väkeviä juomia usein nauttineiden osuuksissa tapahtuneet muutokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä suuntaan eivätkä toiseen.

Kuviossa 4 on esitetty tietoja tutkimusta edeltäneellä viikolla kokonaan oluesta pidättyneiden osuuksista asuinpaikan mukaan. Muutokset ovat tässäkin pieniä, mutta viittaavat siihen, että oluen suosion muutos on tapahtunut nimenomaan pääkaupunkiseudun miesten keskuudessa. Valitettavasti ei terveystutkimus-

Kuvio 4. Kyselyä edeltäneellä viikolla olutta juomattomien vastaajien osuus aikuisväestössä Kansanterveyslaitoksen terveystutkimuskyselyissä vuosina 1986–1989, sukupuolen ja asuinpaikan tyyppin mukaan (% ao. väestöryhmään kuuluvista vastaajista)

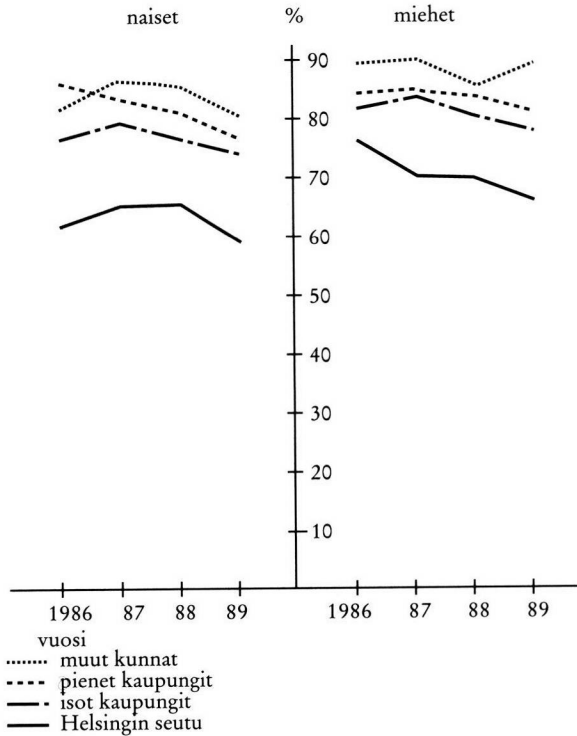

tutkimuskyselyjen raporteissa ole tietoja usein olutta juovien osuuden kehityksestä alueittain. Sen sijaan näitä tietoja on julkaistu koko maasta ikäryhmittäin. Nämä tiedot taas viittaavat siihen, että oluen juonti on tihentymään päin nimenomaan ”varhaiskeski-ikäisten” (25–34-vuotiaiden) keskuudessa, mutta myös ”märkään sukupolveen” kuuluvien 35–44-vuotiaiden keskuudessa. Muutokset ovat kuitenkin vain viitteenomaisia.

Viinien osuus kokonaiskulutuksesta on edelleen niin pieni, että viinien kulutuksen huomattavakaan muutokset eivät vielä vaikuta paljoa kulutustasoon. ”Viiniboomin” vaikutus onkin enemmän kulttuurinen kuin litramääräinen. Terveystutkimuskyselyssä on viinien juomista tiedusteltu yhdistämällä miedot ja väkevät viinit samaan luokkaan. Vastausten perusteella viiniä nauttimattomien osuudet ovat alentuneet pääkaupunkiseudun miesväestön keskuudessa (kuvio 5). Muut

Kuvio 5. Kyselyä edeltäneellä viikolla viiniä juomattomien vastaajien osuus aikuisväestössä Kansanterveyslaitoksen terveystyöntekijäkyselyissä vuosina 1986–1989, sukupuolen ja asuinpaikan tyyppin mukaan (% ao. väestöryhmään kuuluvista vastaajista)

muutokset ovat olleet vähäisiä. Odotusten mukaisesti viinien nauttiminen on pääkaupunkiseudun naisten keskuudessa yleisempää kuin missään muussa asuinpaikan ja sukupuolen mukaan muodostetussa ryhmässä. Eri ikäryhmien tiedot eivät osoita kovin systemaattisia muutoksia usein tapahtuvan viinin juomisen yleisyydessä. Yli neljä lasillista viiniä viikossa juovien osuus on suurimmillaan keski-ikäisten miesten keskuudessa (7–8 %), mutta erot työikäisen väestön eri ryhmien välillä ovat pienet.

Etsittäessä ”viiniboomin” jälkiä väestön juomatavoista on hyvä palauttaa mieliin kylmät tilastoluvut. Vuonna 1988 Suomessa juotiin viinejä absoluuttialkoholiksi muunneltuna ja asukasta kohden laskettuna 0,75 litraa, vuonna 1984 vastaava luku oli 0,69 litraa. Tosin mietojen viinien kulutus oli vuonna 1988 selvästi suurempi kuin vuonna 1984 (luvut 0,46 ja 0,32 litraa henkeä kohden).

Humalakulutuksesta niukasti tietoa

Vain kahdessa tutkimuksessa on nimenomaan tiedusteltu vastaajien humaltumistiheyksiä (tutkimukset 1 ja 6). Kun näiden aineistot on kerätty vain runsaan kahden vuoden välein, on niiden pohjalta vaikea tehdä johtopäätöksiä kehityssuunnista. Kun alkoholin kulutuksen tasosta ja juomalajirakenteesta käytävässä keskustelussa on pantu paljon painoa sille, että mietojen juomien kulutusosuuden kasvu voisi merkitä myös humalajuomisen vähenemistä, olisi tulevaisuuden yksinkertaisimmassakin tutkimuksessa saatava tilaa humalatiheyskysymykselle.

Juomatapatutkimuksissa humalakulutuksella tarkoitetaan yli yhden promillen humalaan johtaneilla juomiskerroilla nautittua alkoholia. Tällaisia humalakertoja oli runsaat 20 prosenttia kaikista juomiskerroista (ks. Simpura 1985, 80–82). Niistä varsin vähälukuisista kerroista, joilla oli nautittu vain viiniä, oli humalakertoja vain noin 5 prosenttia; puhtaista olutkerroista humaltumiseen johti noin 11 prosenttia ja puhtaista väkevien juomien kerroista noin 24 prosenttia. Tämä viittaisi siihen, että mietojen juomien osuuden nousu kokonaiskulutuksessa johtaisi humalakulutuksen osuuden laskuun. Jos kuitenkin samaan aikaan kokonaiskulutus kasvaa, on täysin mahdollista, ettei humaltumiskertojen määrä vähene.

Kysymys humalajuomisesta on yksi suomalaisten alkoholin käytön suuria myyttejä (ks. Simpura 1989). Julkisuudessa esiintyy usein ajattelutapa, jonka mukaan humalahakuinen juominen on Suomen alkoholiolojen keskeisin ongelma, vaikka alkoholitutkimus on pyrkinyt korostamaan alkoholin kulutustason ensisijaisuutta. Yhtä lailla myyttinen on käsitys, jonka mukaan miedot juomat ovat haitattomampia siksi, että niitä juomalla humalan hankkiminen on työläämpää. Vaaditun juomistyön määrää tärkeämpiä tekijöitä ovat kuitenkin eri juomatyyppihin liittyvät, kulttuurin käytännöistä määräytyvät käyttötavat. Juomatyyppien vaikutuksissa on tietysti pieniä eroja, mutta olennaisempaa kuin juoman alkoholipitoisuus on nautittu alkoholimäärä. Koska tämä kysymys toistuvasti tulee esiin keskustelussa, on valitettavaa, ettei näillä väliaikatiedoilla voida

arvioida humalajuomisen kehitystä. Viimeistään seuraavassa juomatapatutkimuksessa vuonna 1992 on kuitenkin odotettavissa perusteellista uutta tietoa.

Keskustelua

Yhdentoista erityyppisen tutkimuksen perusteella voidaan hahmottaa kolme yleistä tulosta juomatapojen muutoksista 1980-luvun lopulla, ajanjaksona, jonka kuluessa alkoholin kokonaiskulutus on lisääntynyt yli 10 prosenttia:

1. Juomisen tiheys on hivenen kasvanut. Käytettävissä olevien aineistojen perusteella ei voida arvioida, onko kyseessä pienkäyttökertojen lisääntyminen vai onko käytetty alkoholimäärä käyttökertaa kohti pysynyt ennallaan.

2. Raittiiden osuus koko väestöstä ei ole juuri muuttunut, mutta nuorimmissa ikäryhmissä on perinteinen miesten ja naisten raittiusosuuksien välinen ero kaventunut ja raittius vähentynyt.

3. Oluen kulutus, joka on kattanut kolme neljänneistä viime vuosien kulutuskasvusta, on noussut kaikissa väestöryhmissä; eräänlaisena kärkijoukkona erottuvat pääkaupunkiseudun 25–45-vuotiaat.

Tämän artikkelin laatimisessa saadut kokemukset antavat myös aihetta huomautuksiin alkoholin käyttöä koskevien tutkimusten sisällöstä. Tutkimusten vertailukelpoisuutta voitaisiin parantaa suhteellisen yksinkertaisesti huolehtimalla siitä, että ainakin eräät perusasiat kysyttäisiin samalla tavalla. Tällaisia perusasioita olisivat raittius, yleinen juomistiheys ja humaltumistiheys. Laajemmissa tutkimuksissa, kuten esimerkiksi Kansanterveyslaitoksen terveyskäyttäytymiskyselyissä, voitaisiin pyrkiä tuottamaan kulutettuja määriäkin koskevaa tietoa; itse asiassa jo Kansanterveyslaitoksen nykyisistä tiedoista voitaisiin laskea kulutusarvioita. Näiden ehdotusten pohjalta tehtävä yhdenmukaistaminen auttaisi pääsemään erilaisista ristiriitaisista tulkinnoista julkisuudessa. Yhdenmukaistamispyrkimyksillä on merkitystä laajemmaltikin: Maailman terveysjärjestön Terveyttä kaikille -ohjelman seurannassa tarvitaan kansainvälisiä vertailutietoja, ja niitä koskeva ehdotus alkoholikyselyjen kehittämiseksi on jo arvioitavana (Simpura

& Österberg 1988, julkaisematon ehdotus). Eri asia sitten on, tarvitaanko juomatapojen muutoksen seurantatutkimuksia kovin tiheään; monet seikat viittaavat siihen, että juomatavat muuttuvat varsin hitaasti. Lisäksi juomatapakyselyissä käytettävät mittarit ovat varsin karkeita ja alkoholikyselyihin sisältyvät virhelähteet aiheuttavat sen, että vain suuria muutoksia voidaan pitää merkitsevinä. Siksi tiheästi toistuvat tutkimukset voivat luoda vaikutelman näennäisistä muutoksista ennaltaan pysyvissäkin tilanteissa.

Vaikka juomatapakyselyjen antamat tulokset ovat karkeita ja varauksellisia, ne selventävät osaltaan julkisessa keskustelussa esiintyviä virheellisiä käsityksiä, joihin edelläkin on jo puututtu. Lisäesimerkin tarjoaa viime aikoina paljon ihasteltu keskioluen suosion nousu ravintoloissa; sitä on pidetty yhtenä merkinä modernista ja hallitusta alkoholin käytöstä. Tilastot vahvistavat muutoksen suunnan, mutta eivät sen arveltua suuruutta: puhtaana alkoholina keskioluen myynti anniskeluravintoloissa oli 52 000 litraa vuonna 1985 ja 78 000 litraa vuonna 1988. Vastaavina vuosina vahvaa olutta anniskeltiin 1 426 000 litraa ja 1 505 000 litraa. Keskioluen anniskelu ravintoloissa lisääntyi siis 26 000 litraa, vahvan oluen 79 000 litraa, joten vahva olut ei näytä korvautuneen keskioluella. Edelleen, anniskellun keskioluen määrän 50 prosentin lisäyksestä huolimatta jäi sen osuus ravintolakulutuksesta vuonna 1988 viiteen prosenttiin.

Yhtä lailla suurentelevaa on puhe ”viiniboomista”, jonka mittasuhteet asettuvat kohdalleen, kun todetaan, että mietojen viinien kulutus oli vuonna 1988 käytännöllisesti katsoen samalla tasolla (0,46 litraa absoluuttialkoholia asukasta kohden) kuin vuonna 1974 (0,43 litraa). Julkisuuden tuntemia ja tietämiä juomatapojen muutoksia etsittäessä ei siis ongelmana ole vain käytössä olevien mittareiden karkeus vaan myös mitattavana olevien ilmiöiden muutoksen hitaus. Juomatapamuutoksien arvioinnissa on varovaisuus edelleen paikallaan.

Kirjallisuus

Ahlström, Salme & Rimpelä, Arja & Rimpelä, Matti & Pykäri, Päivi: Nuoret ja alkoholi 1973–1989. Nuorten

terveystapatutkimus. Julkaisuja n:o 3/1989. Helsinki: Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitos ja Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, 1989

Alkoholitilastollinen vuosikirja 1988. Helsinki: Oy Alko Ab, 1989

Eloa etelässä. Elinolotutkimus pääkaupunkiseudulla. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja B 1989:5. Helsinki 1989

Estudio de los hábitos de consumo de alcohol de la población adulta española. Dirección general de salud pública. Ministerio de Sanidad y Consumo, Madrid 1984

Fahrenkrug, Hermann: Drinking practices and the social meaning of drinking in post-war West Germany, 1950—1980. P. 29—32. In: Paakkanen, Pirjo & Sulkunen, Pekka (eds.): Cultural studies on drinking and drinking problems. Tutkimusseoste n:o 176. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, 1987

Hilton, Michael E.: Trends in the U.S. drinking patterns: further evidence from the past 20 years. *British Journal of Addiction* 83 (1988), 269—278

Iltalehti 4.9.1989

Niemensivu, Helena & Berg, Mari-Anna & Piha, Tapani & Puska, Pekka: Suomalaisen aikuisväestön terveystilastot. Kevät 1987. Julkaisuja B 1/1988. Helsinki: Kansanterveyslaitos, 1988. 1988 a

Niemensivu, Helena & Berg, Mari-Anna & Piha, Tapani & Puska, Pekka: Suomalaisen aikuisväestön terveystilastot. Kevät 1988. Julkaisuja B 4/1988. Helsinki: Kansanterveyslaitos, 1988. 1988 b

Pequignot, G. & Crosignani, P. & Terracini, B. & Ascunce, N. & Zubiri, A. & Raymond, L. & Estève, J. & Tuyns, A. J.: A comparative study of smoking, drinking and dietary habits in population samples in France, Italy, Spain and Switzerland, III. Consumption of alcohol. *Revue de Epidemiologie et Santé Publique* 36 (1988), 177—195

Piha, Tapani & Niemensivu, Helena & Puska, Pekka: Suomalaisen aikuisväestön terveystilastot. Kevät 1985. Julkaisuja B 1/1986. Helsinki: Kansanterveyslaitos, 1986. 1986 a

Piha, Tapani & Niemensivu, Helena & Puska, Pekka: Suomalaisen aikuisväestön terveystilastot. Kevät 1986. Julkaisuja B 4/1986. Helsinki: Kansanterveyslaitos, 1986. 1986 b

Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisen juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja

1984. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö, 1985

Simpura, Jussi: Juomatapojen muutossuuntia Pohjoismaissa 1970-luvun puolivälin jälkeen. *Alkoholipoliittikka* 53 (1988): 6, 283—293

Simpura, Jussi: Viinapää ja nykyaika. *Alkoholipoliittikka* 54 (1989): 3, 100—111

Simpura, Jussi & Österberg, Esa & Haavisto, Kari: Alkon lakon vaikutukset juomien hankintaan keväällä 1985. *Alkoholipoliittikka* 51 (1986): 2, 90—97

Smart, Reginald G.: Is the postwar drinking binge ending? Cross-national trends in per capita alcohol consumption. *British Journal of Addiction* 84 (1989), 743—748

Yhteiskunnan muutos ja alkoholipoliittikka. Vuoden 1987 alkoholikomitean mietintö. Komiteamietintö 1989: 1. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1989

Österberg, Esa: Alkoholien kulutuksemme jatkuvassa nousussa. Helsingin Sanomien yliö 17.1.1989. 1989 a

Österberg, Esa: Kotivalmisteisen alkoholin käyttö Suomessa vuosina 1972—1989. *Alkoholipoliittikka* 54 (1989): 4, 199—205. 1989 c.

Julkaisemattomia lähteitä

Simpura, Jussi & Österberg, Esa: Questionnaire on drinking patterns for determining the proportion and level of alcohol consumption in various communities. Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimiston toimeksiantona laadittu ehdotus, 1988

Suomalaisen aikuisväestön terveystilastot. Kevät 1989. Kansanterveyslaitokselta saatuja ennakkotietoja, elokuu 1989

Suomalaisten suhtautuminen pontikankeittoon. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tilaaman Suomen Gallupin omnibus-tutkimuksen tutkimusraportti, huhtikuu 1989

Yleinen mielipide torjuu oluen alkoholipitoisuuden alentamisen. Panimoliiton tilaaman Suomen Gallupin omnibus-tutkimuksen lehdistötiedote ja siihen liittyvät kuviot, toukokuu 1989

Österberg, Esa: Unrecorded alcohol consumption in the Nordic countries. Status report. Esitelmä ICAA:n Alcohol Policy Sectionin kokouksessa. International Institute on the Prevention and Treatment of Alcoholism, Pontault-Com-bault, Ranska 5.—9.6.1989. 1989 b.

English Summary

Jussi Simpura — Esa Österberg: Alkoholien kulutus kasvaa — muuttuvatko juomatavat? (Is increasing alcohol consumption changing drinking patterns in Finland?)

Since the mid-1980s, following a decade with a constant level of consumption, alcohol consumption in Finland has been rising steadily. To date, alcohol sales have increased on the level for 1985 by more than ten per cent, and this growth will continue in the near future. Beer accounts for

by far the largest share of this increase, but consumption of wines is rising remarkably. There are now signs of the substitution of one beverage for another, as the consumption of distilled beverages is increasing, too. In general, Finland is an exception from the global trend of constant or decreasing alcohol consumption.

This article aims to study whether drinking patterns have changed since 1984, when a large-scale survey on drinking habits was conducted. Altogether 11 different

data sets were employed, covering the whole period from 1985 till 1989. Most of the studies provided little information on drinking habits. The changes in drinking patterns have been slight. The proportion of abstainers in the population has not changed, but an important factor is that the difference between the two sexes in the rates of abstinence has diminished in the younger age groups. The

overall frequency of drinking is increasing slightly. The major component of the increase in alcohol consumption, the rise in beer drinking, is visible in all the sub-populations studies. Younger adults in the capital area can, however, be regarded as forerunners in this new wave of increasing consumption.